

ארים

נולדתי

גדלתי

פקחתי את עיני

לראות מלחמה ולברוח מפניה

והתחלתי ללמוד.

ללמוד בכתי ספר שונים, בשפות שונות.

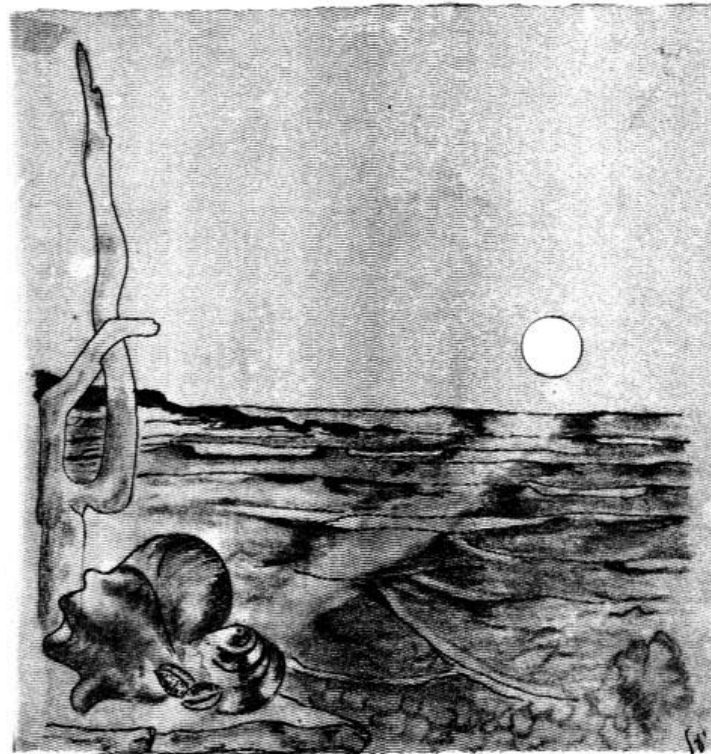
ללמוד דברים פשוטים, וקשים ועמוקים. . . "

(מי ומנה)

ימים ראשונים בארץ.
מוות עמום מנגן על מיהרי הנשמה.
א י ן כ ל ו ם .

מדבר גדול מתפשט. . .
שמש שוקעת בים. . .
זאת ארץ ישראל
ר ע !

(מיומנה, חל-אביב 1926)

מתוך מכתבה לזרת

.
היתה תקופה לפני פסח, שבוע לפני - ואנו טיילנו ועברנו את
העמק ברגל. בגבע לנו במחנך על ערמות החציר ובבוקר הלכנו בבוץ
ובגשם דרך השדות והאדמה הרוויה אל בית אלפא.

האורות המועטים נצנצו מרחוק והתקרבו בקושי, הוך חליצת רגל אחר
רגל מהבוץ הדביק.

הגענו. קבלו אותנו בצריף מאורך עם פנס רוח מפוייח על השולחן הארוך
שמשני צידיו ספסלים. אני זוכרת שיירי אוכל - את הארוחה שהיתה אינני
זוכרת. חתיכות סוכר, ואפונים היו מפוזרים על השולחן שבראשו עמד
איש בחולצה לבנה וסיפר.

הוא סיפר ובלבי נדלקה אהבה.

ואולי זה היה רעיון בהיר העולה בלהבה
לבנה מהפנס המפוייח, הבוקע דרך גג הפח
ועולה לעננים לשמיים ולכוכבי היקום בכוח,
בלהט ובנעורים.

רעיון זה שעליו סופר מלא את לבי כולו ללא
הותר ונשתל בו וחי בו עד היום.

הרעיון של חברה ילדים אוטונומית שחיה את
חייה מתוך חרות, מתוך תשוקה ליופי,
לחברות, לפשטות, לעבודה כפיים ולחיים
בטבע.

חברה ילדים בחוך קבוצה, בחוך חברה מבוגרים שגם להם אותם עקרונות
שאינם מתמרים, אינם מעמידים פנים, שהם אמיתיים ופשוטים ואוהבי
יופי - וחיים מעמל כפיהם.

קשה לכתוב על הרעיון היסודי של הקיבוץ ממרחק הגיל והחיים באותו
הלהט ובאותו יחס שהרגשתי אז. קסם העמק, קסם הפגישה עם אנשי העמק,
אנשי עבודה פשוטים עם אור של יעוד ואמונה ומחשבה בעיניים, אנשים
שהם אנשי חלום, וקסם דם הנעורים ויכולת האהבה שטרם התעוררה ונגנה
בעורקים במנגינת פלא של הבטחה - כאן יהיה לך טוב,

כאן בין אנשים כאלה מקומך, כאן עובדים
בשדות, עובדים את האדמה ושמים זרועי
כוכבים למעלה - ואחה קרוב ללב היקום -
בלי מחיצות של חומות העיר, ואנשים
היוצרים חומות של פרסטיז'ה ושל אי-
אמת סביבם.

כאן - רחוק מכל זה - אתה יכול להיות
אתה האמיתי.

ישבתי על יד השולחן ושחקתי באפונים, ודברי
המסביר את חיי חברת הילדים היו כה נפלאים, כה עמוקים, ספוגי יופי
ואמת וכוח ואור. ולבי המה לקראתם.

ידעתי - אני כבר בת 19½ ולחברת הילדים כבר לא אכנס, אך לפחות ילדי -
שהם יגדלו ויחיו בה. אם לא בחברת ילדים - אמצא קיבוץ שנחיה בו
יחד חברים וחברות יקרים, ונעבוד בשדות ונסע יחד בעגלות הביתה בחום
יום העבודה.

ובחלום אור זה של הערב ההוא נולדו ילדי. כי מאז הלכתי אל האור הזה.
באותו לילה - רקדנו הורה עד כלות הנשמה. דמי רן ביי. ולמחרת במקום
לחזור עם כולם הביתה נסעתי עם שרה חבס אל אחותה שביבנאל.
לא יכולתי לחזור העירה עם לידתו של חלום חיי.

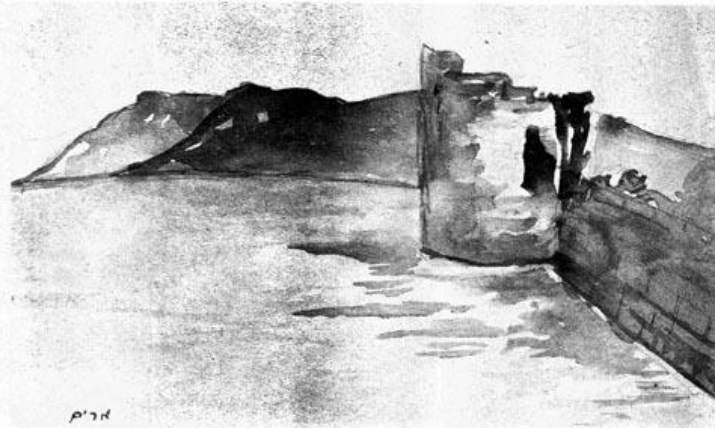
נסענו עד טבריה, ומשם הלכנו לפנות בוקר, עם ראשית השחר, ברגל לאורך
שפת הכנרת עד דגניה.

לא הגענו לדגניה - כי על גבעה שעל שפת הכנרת היו אוהלים של קבוצה
כנרת, הקבוצה בהתהוותה. זו הייתה ראשית שנת 1927.

את הכנרת ראיתי לראשונה - כולה תכלת של פלא - לעולם לא הייתה הכנרת
כזו כמו באותו בוקר באוהל הלבן על הגבעה. איפה אני - לאיזה עולם
באתי? נשים בשמלות מבד לבן, עבה, ארוכות עד לכפות הרגליים עובדות
בשדה ובאוהל של חדר האוכל, מגישות שמנת סמיכה, לבנה ומפליאה בטעמה,
איפה אני?

במנזר פולני ר - ונזירות אכרות אלו מביאות חלב לאחר החליבה
ומכינות את השמנת. האם יחכן כי יהודיות חולבות, הולכות יחפות
בשדה - ושוחקות, רציניות, מרוכזות, נושאות בכפות ידיהן דת נעלמת,
אמונה עמוקה כל כך ששנתה אותן עד בלי היכר?

כי הרי אלו נזירות נוצריות... ובכל זאת... וחיוך של אושר צומח
במעמקים - בקבוצה עברית אנוכי ואלה חלוצות, אלה הן חלוצות...

אריק

אמריקה.

. . . היס ההומה לקחני והביאני לעוד מקום בעולם. ושוב -
ללמוד. לראות, לדבר, לצחוק, להשתובב, ללמד ולדאוג לפרנסה
לפרוטה - להתעסק בעניני המשפחה. לפול, לסבול, להחנק -
לנסוע מהר ברכבות ולהסחב לאט דרך דפי הספרים. לדבר נשגבות
ולחיות באופן פעוט וריק. לערוג, לערוג לאנשים, לחבר,
ליד חמה - ולראות מטביב ריקנות טפשית ולהרגיש את זה עמוק
עד תהום הלב".

(מיומנה, ניו-יורק, 1930)

"... והחזון של נשים חלוצות בשמלוח לבנות
ועבודת הכפיים ופשטותן נשאר בעיני.

בתיה ומגרדי שחקיה של ניו יורק לא הסחירו
אותן. כל היופי של מדע ולימודים, נעורים
ואהבה - ורחובות בקיץ - ושחיה בים ושמחת
נעורים פחאום גיליתי - ובחורים אמרו לי
מלים טובות, מקיימות. התרוממות רוח של
ארץ חפשית וחזקה ושמחה כבר הוציאה אותי
מההרגשה של ילדה בודדה ועזובה.

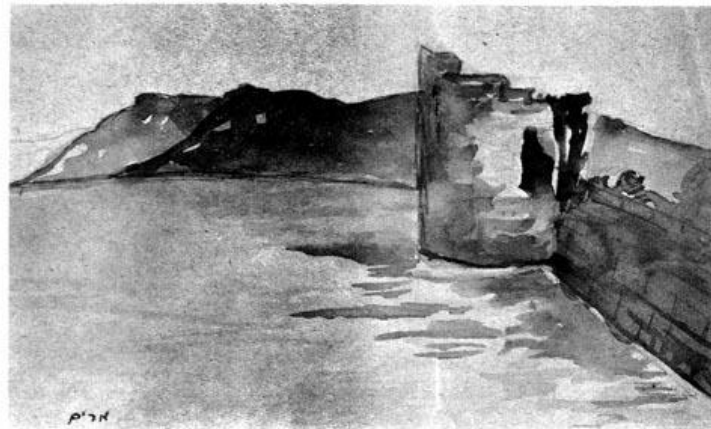
קסמי אמריקה - קסמי ניו יורק של אז
יחד עם גיל שנות ה-20 - לא יכלו לחזון"

לא הגענו לדגניה - כי על גבעה שעל שפת הכנרת היו אוהלים של קבוצה
כנרת, הקבוצה בהתהוותה. זו היתה ראשית שנת 1927.

את הכנרת ראיתי לראשונה - כולה חכלת של פלא - לעולם לא היתה הכנרת
כזו כמו באותו בוקר באוהל הלבן על הגבעה. איפה אני - לאיזה עולם
באחי? נשים בשמלות מבד לבן, עבה, ארוכות עד לכפות הרגליים עובדות
בשדה ובאוהל של חדר האוכל, מגישות שמנת סמיכה, לבנה ומפליאה בטעמה,
איפה אני?

במנזר פולני - ונזירות אכרות אלו מביאות חלב לאחר החליבה
ומכינות את השמנת. האם יתכן כי יהודיות חולבות, הולכות יחפות
בשדה - ושוחקות, רציניות, מרוכזות, נושאות בכפות ידיהן דה נעלמה,
אמונה עמוקה כל כך ששנתה אוהן עד בלי היכר?

כי הרי אלו נזירות נוצריות... ובכל זאת... וחיוך של אושר צומח
במעמקים - בקבוצה עברית אנוכי ואלה חלוצות, אלה הן חלוצות...

איך, ילדה קטנה שהחלה בעולם עוין תמיד תמיד - גם זה שבביתה
היה בהרבה דברים עוין - ומדכא, (אם כי מסור ואוהב) - איך ילדה
אבודה בשדות פולין והריה שלא לה הם ושנתנו לה את הרגש הזה תמיד
תמיד - כי האדמה שלהם, וההר - שלהם, והפרות, והריה של החציר הכל
הכל שלהם ולה, לעמה, נשאר רק בית הכנסת בו מתנועעים ומתפללים
ובוכים בתפילות עצובות -

איך ילדה זו פתאום יושכת בחוך עמה והוא עובד אדמה, וחולב פרות,
ורוכב על סוסים ומגן באומץ לב וברובה - ואין המילה ז'יד קיימת
כלל. קיימת מלה אחרת, טהורה, וטובה, רחוצה בתכלת מי הכנרת וטיפות
הזיעה הנופלות על אדמה ועל עץ - ומלה זו, ארץ ישראל ויהודי וחלוץ
ופועל. וזה השיא!

אולי הצלחתי קצת להעביר אליך רגשות שחיו בי אז ואני חשה אותם
בנפשי כזכרון, גם היום. וידעתי אז בימים אלה מה גורלי ומה דרכי
שאישי לא יוכל להזיז אותי ממנה.

זאת ידעתי עד תהומי התהומות כי מצאתי את ארצי, את האדמה ועציה -
ואת יעודי ודרך חיי שתהיה קשורה בקבוצה לתמיד על אף הכל.

שורשי נקלטו שם בין הכנרת ויבנאל -
והתפשטו על פני העמק בין גבע לביה
אלפא - ורחפו מעל הרי ירושלים... "

"... איך לתאר את ההרגשה הנפלאה של ימי
השנה הראשונה זו בקבוצה, בעבודה בשדה -
קטיף תירס, שתילת בצלים, שתילת עצים
ביער, עיבוד האדמה במעדרים... היו ימי
נעורים נפלאים של לילות שמחה משתוללת
למרות העייפות הגדולה וחוסר מזון... "

זו היתה השנה הראשונה בקבוצה - שנת ההגשמה. ואחר כך באה נורית
ואושר האמהות והנקה עם השד הכואבת חמיד. השד עם כל כך הרבה חלב.
כנסענו לשנה לירושלים, עבדתי בסוכנות עם משה שרת - וטיילתי
ברחובותיה והריה של ירושלים. אהבתי לטייל שם מאד.
חיינו יחד כולנו, אמא, הדסה, שושנה ואליעזר. רוח בית והרגשת
בית - ובקבוצה ירו ופחדתי, פחדתי אימים, מהירות, לאחר מה שקרה.

וחברים בקרו אותנו, רבים, רבים והרבה פעמים - למרות הסכנה
שבדרכים והירות על אוטומובילים.

ובאה שעת ההכרעה - להשאר או לחזור לקבוצה. אך הכרעתי לחזור.
והיום את שואלת - ועל כן כתבתי. והיום את אולי כבר מבינה
הרבה, ואולי עוד נשאר להבין - כי למרות שהחיים ממש אינם
חלום - רחוקים מאד מאד מהפלא של ימי נעורים - אך החזון
שהיה אמיתי ועמוק ושורש שנקלט - מחזיק את העץ בכל סלטולי
הסערות הקשות של המציאות.

אמא

"בזה יון פיום?
פזוע דווי צבצ השפיע בפרע דוך
והשדות פתגעצים?"

שכבו, התחבגו, פשו זרועות

ומחכים.

בשקל בצבלנות ובדיעה רעה

הן מחכים.

הם יודעים שיצא

הגשם ויבוא הזרע.

זרע דך יפול לחיילים/ יפין.

ואחר כך יגבל ויצמח עולם חי מתוכם,

עולם מלא

והשדות יודעים ומחכים."

(פזמנה)

בית אבין תלמידי

אתם הכיתה הראשונה שבה ניתן לי להגשים חלק מחלום חיי.

עברנו כברת דרך ביחד - דרך שאורכה 4 שנים. הייתה זו דרך נעימה בשבילי - ולמדתי בה רבות. אך האחריות הייתה גדולה. ובלב מקונן הצער על כל מה שצריכה הייתי לחת לכם - ולא נחתי.

בודאי היה אור - והצללים מעידים. איך צל - בלי אור. וכן, כשאעביר את מבטי עליכם ילדים, על כלכם - ואזכר את השנים שעברנו - אראה נקודות אור כה רבות שקשה יהיה לי לספור אותן. אך כרגע קשה לי להשתחרר מהענין שכסה את לבי בזמן האחרון.

התחלנו בכיתה ח' - 1948, בשלהי מלחמת השחרור. רבים מימינו ולילוחינו הראשונים בלינו עוד במקלטים. אך האמונה בלב הייתה אז כה חזקה, אמונה בכס ילדים, ביחסכם, ביכולת שלכם ללמוד, להתפתח ולגדול - שגם את הרגעים הקשים ביותר עברתי בהתרוממות רוח.

המטרה שעמדה לפני הייתה בעיקר - לחת לכם הרבה. לפתוח בפניכם את העולמות הגדולים והעמוקים של המחקר והמדע. לעורר בכס את האהבה לעולם הרוח - שתרצו ללמוד ולהתקדם, להרחיב אפקים ולהרבות דעת.

המדע והאמנות - קשורים זה בזה בקשרים עמוקים של חוויה מחשבתית. האדם הקשור לאם האדמה בכל אבריו, צרכיו, מאוייו - מתעלה על ידי המדע והאמנות למרחבים הרחוקים - למשהו נעלה ומיוחד - למשהו נשגב. את החוויה הזו אין רוכשים על נקלה - חיי יום אינם נותנים לאדם את הרגשת האיין-סוף - את עמקו של העולם הרוחני.

אתם הייתם הכיתה הראשונה שבה ניתן לי להגשים חלק מחלום חיי. עוד בתור ילדה, כשאהבתי את המתמטיקה והפיזיקה, חלמתי על דרך חיים שבה אוכל להתמסר למקצועות אלה והקרובים להם - רק כעת ניתן לי הדבר.

יושבים כאן אתי חברים שרבות שמעתם אוחס, ומדברים הם אל כולנו דברים אלה. אך לא דרך האזניים נקלטים הדברים. מתוככם צריך לבוא האור הזה שיאיר את חייכם ותבינו אותם ותרצו בהם באמת - בכל ישותכם. ומאחלת אני לכם כי תהיו ראויים ותרגישו את עליית הנשמה - ושגם בכל ידלק זיק האמונה. חשפו דרך למקורות, נסו לעבוד על עצמכם, כווננו את האופי שלכם, לחמו בחולשות! ושכר רב מחכה לכם. אין לי כל ספק כי הרבה קיבלתם והרבה נתתם לחברת הילדים. בהדרכה, בפעולות, ברקודים ומסיבות משותפות, בעיתון שהוצאתם ובסידור העבודה, בחבר האחראים ובהנהלת הענפים, בהנהלת שיחות החברה ובכל שעשיתם ויצרתם ביחד. כשתשקיפו על עברכם מפרספקטיבה של מרחק בזמן ובמקום, רק אז תדעו את כל הטוב והיפה שהיה גלום בחוץ הקליפה האפורה של חיי יום יום, ולא תצטערו ששמתם כיתה שבה נעשה המשבר ושינוי הדרך של בנין חברת הילדים. את ההכשרה לכך, את ההעמקה הדרושה, מקבל האדם בשנים אלה, שנות ההתפתחות השכלית המובהקת: גיל 13 עד 18.

האם הצלחנו, אנו מורייכם, לחת לכם את החוויה הזו, את ראשית הגישה לעולם הרוח? יש לי הרגשה כי אוכל לענות באופן חיובי על השאלה הנ"ל. בעבודות הגמר שלכם נראים ניצני מחשבה עצמית - ישנו רצון רב וכנה אצל אחדים להתעמק - ללמוד - לדעת. אני מקווה כי השנה הבאה תגבש רצונות אלה ותתווה לכל אחד מכם את המסלול שבו ירצו להמשיך וללמוד. דווקא כאן, בכיתה זו נמצא מספר ניכר של ילדים המראים יכולות ורצון ושהספיקו גם לרכוש לעצמם את האמצעים הראשוניים להמשך השכלה. . .

בנים ובנות יקרים. הרבה דברים לי אליכם. שיחות רבות עם כל אחד לחוד מכם שוחחתי. בין בחדרי, בין בחדר האוכל אחרי הארוחה, או בשילול. ראיתי את רובכם בחולשותיכם ובכוחכם. ידירות רבה לי אליכם ורצון כי נשאר קרובים. גם אם חלק מכם ירחק מגבולנו. גם אם חלק מכם ירחק מגבולנו.

קבלו את ברכתי, בנים ובנות,
לדרככם העתידה.

מדבריה במסיבת הסיום של כיתה

כיתה י"א, שנת 1952

ויותר מאשר למדתם ממני - למדתי אני מכם. השתדלתי לקשר את המדע עם המעשה ועל ידי המחשה להקל את חפישת המושגים המפשטים על ידי כל אחד. רצייתי לעזור לכל ילד ולא יכולתי לשאת שיפרשו מהשורה, שלא יבינו, שיכשלו.

חשוב היה לי כל ילד וילד. וכשהייתי בשנה האחרונה צריכה להשלים עם העובדה שלא כל אחד יכול ללמוד את המקצועות האלה ניטל מעבודתי טעמה העיקרי. בשנים שבאמת כולכם למדתם והשתדלתם עד כמה שיכולתם, היה לי סיפוק רב והנאה מהעבודה.

ילדים, מקווה אני מעומק הלב כי לא תחשבו כי ידענים אתם ויכולים להסתפק בהשכלה שרכשם עד כה. אל תשארו במקום שהגעתם אליו. נתנו לכם רק את הכלים. עליכם להשתמש בכלים אלה. ועכשיו לשטחים אחרים.

ביח החינוך, חברת הילדים וכל מסגרת חיינו מחנכים את האדם בשלמותו על כל גלוייו. אין אנחנו רק מורים המלמדים "דעה". אנו גם מחנכים. אנו גם חברי קבוצה - אנו מאמינים באידיאלים שאותם חשוב לנו להעביר אליכם, ילדים, כדור ההמשך. דברים אלה שמעתם רבות - אך אלה עקרונות חיינו.

יש לי הבטחון כי דוגמת הורייכם והמסגרת של חברת הילדים ושל הקבוצה יעשו את שלהם ותגדלו נאמנים לקבוצה, נאמנים לרעיונות הסוציאליזם - לרעיונות הפועל העברי בארץ - נאמנים למשק ולמולדת.

אין לי ספק בדבר כי כאלה אתם וכאלה תהיו.

קשה דרך החינוך הרבה יותר מדרך הקניית הידיעות. דרך זו ארוכה הרבה יותר ולא נגמרת עם סיום כיתה י"א. כל חיינו אדם מתחנך. לא קל להיות חבר קבוצה. לא קל לקבל את מה שהקבוצה דורשת מאתנו. מלומדי סבל הם אנשי העבודה - אנשים שחיים חיי שיחוף, שאינם מוסרים את חייהם לאגירת הנאות לעצמם בלבד. אך כח חיים גדול בסבל זה, ושכר רב וערך רב לאדם. ומאחלת אני לכם ילדים שתגדלו ותחבגרו, ותרגישו ותבינו את פשר הדברים שאומרת אני לכם כעת.

הייתי גאה על תלמידי לשעבר בשמעי את דברי ההערכה של די"ר פ. שיפ, מנהל המוזיאון, שפתח את התערוכה.

לעיני היו לא רק עבודותיו של עזרא במתכת הברזל, הכבדה, השחורה והדורשת עמל בכדי להכניעה, אלא גם עזרא עצמו. רבקה רעייתו, ושני בניו החמודים והבהירים. ראיתי אדם צעיר שכבש לו את עולמו בעמל כפיו, בעמידה איתנה, ברוך ובאהבה. וכולם יחד בצררו בצרור האמנות, וקבלו את ביטויים... בברזלו! הרי סתירה היא. רוך - וברזל, האם יש קשר כל שהוא ביניהם? עוברים לאט מפסל לפסל, ועוברים שנית. למה התכוון האמן הצעיר, מה חיפש לומר, ומה הצליח להעביר לתוך החומר הנוקשה הזה? ומרגע לרגע מחבר יותר ויותר כי בלבוש הכבד והנוקשה יש הרמוניה ומוטיב חוזר, המזכיר מנגינה או ריקוד. יש יופי של צורה ורכות של ביטוי. ולא תמיד זוויות חדות ודוקרות.

בתערוכה זו של עזרא ראיתי נסיון במציאת המזיגה בין ניגודים. הניגוד שבין החומר הגס והקשה ובין ההבעה העדינה דווקא דרכו.

עובד המיכרות, פועל התעשייה המפויח העובד על יד תנור לוהט. העמל בשדה ובסדנא בלהט השמש ובעפר, מדבר דווקא בשפה חרישית ומגעו טוב ומובן.

הניגוד שבין הדוקר והרך, שבין הנותן והמקבל, והניגוד שבין החומר, המעשה ועולט המציאות ובין הרוח והשאיפה - אל על. מאבק הוא בין הניגודים - אך מאבק המוצא את המזיגה. מאבק המגלה אף בתוך הברזל עצמו - פנים, פני אדם.

לְרַמַּח יוֹחַנָּן - לַחַג הַשְּׁלוֹשִׁים.
הַלֵּילָה שָׁמַעְתִּי אֶת בְּכִיָּה שֶׁל הָרַמָּה,
וְאֲנִי בָנָה,

הַגִּבֹּר הָעֵיף, הַמְּגִדֵּל וְהַשֵּׁב
שָׁמַעְתִּי אֶת בְּכִיָּה... וּבְכִיָּתִי,
הָיִית לִי הָרַמָּה בַּת קֶטְבָּה וַיִּקְרָה,
הוֹלְדֵתִיהָ וְאַמְצָתֶיהָ.

מִפּוֹחַ חֲלָצִי בּוֹצֵרֶת וְחֵיִית.
מִכּוֹחַ טְפוּחֵי גְדֵלָת וְצִמְחָת.

וְשִׁכְחָנוּ כְּלָנוּ - צְעִירִים וְזָכָי,
שִׁכְחָנוּ הַבְּרִית וְהַטַּעַם.
בְּעוֹמֵק הַלֵּילָה - נֶעֱמַד וְנִקְשִׁיב
עַד נִשְׁמַע אֶת קוֹלָהּ עוֹד הַפַּעַם.

לַחַג הַשְּׁלוֹשִׁים - נֶאֱמָצֵר הָרַמָּה,
דוֹר רֵאשׁוֹן, שְׁנֵי דוֹשְׁלֵי שִׁי!
נִשְׁרִי לָךְ אֶת שִׁיר כָּל אוֹתוֹ הַשָּׁנִים,
שִׁשְׁכְּחָנוּ בְּפוּמְבֵי לַחוּג.

זָחַזְרוּ הַהוֹלְכִים מִשְׁבִּילֵי הַמְדַבֵּר
שֶׁל צָחִיחַ הַשְּׁלַע שֶׁל חוּף -
וּפְתָאֵם יִתְגַּלֶּה לָהֶם מִרְחוֹק
הַנּוֹף הַמְּכַבֵּר מִלְּדוֹת.

אֵל תְּבַכֵּי הָרַמָּה, קוֹמְתָךְ זְקוּפֵי -
צַעֲדֵךְ שֶׁהוּאֵט תְּאִיצֵי...
רְאֵי בְּנֵיךְ הַשׁוֹמְרִים אֲמוּנִים
וְגַם אַת - לָהֶם - תְּאִמְנִי.

נשארתי חייבת. . .

בלילה שאחר המסיבה לא יכולתי לישון. התרוצצו בקרבי כל אותם הדברים שלא אמרתי ושהיה בלבי לאמרם.

"כעם הספר" מעריכים אנו כל אשר נכתב ונדפס "שחור על גבי לבן" והאם צודקים אנו בזה גם היום?

כוחות היצירה בוקעים ועולים סביבנו בכל אשר נביט. עמל היום יום הקשה, המאמץ החוזר והנשנה, ביום אחר יום, שבוע אחר שבוע, שנים ושנים, נושא את פריו ועינינו רואות - עצים נטועים, כרי דשא נפלאים ושלל פרחים.

שדות תבואה וירק - עדרי צאן ובקר, בנינים מזדקרים אל על - צבא גדול של עמלים בקבוצה - כל אחד והספר שלו בעמל וביצירה ולכל אחד מגיע הציון לשבח ומגיעה המסיבה.

וכאשר בא רגע לפתע ובו מבליטים הישגו של פרט מסוים מתוכנו והאור נזרק לעברו - קשה אז מהכיל את כל זה.

כתבתי את החוברת על הוראת החשבון אחרי שנים של עבודה משותפת עם חבר המורים שלנו. והרשימה ארוכה. מי יספר את השיחות שלי עם כל אחד מהם ברגעי השראה וברגעי יאוש וחפוש דרך. האם אוכל לתאר כמה אני חייבת לכל אחד מהם? בעידוד, בהסברה, בהדרכה ובסבלנות שקבלתי מכל אחד.

ונשארתי חייבת. . .

והילדים? אותם הבנים והבנות שידעו לגרום צרות אבל ידעו גם לתת יחס עמוק. שמבטם חפשי וקומתם זקופה. ותענוו להיות להם למורה ומדריך - באשר אמיתיים הם. מהם למדתי ביותר, כי לא התכנישו להגיד לי "לא מבין, לא רוצה ללמוד", וחפשתי דרכים שיבינו ושירצו.

הלכתי וחפשתי בספרים, בחברות-ילדים אחרות. אצל מורים אחרים, חפשתי וישבתי עם עצמי וחשבת.

ולהם לילדים נשארתי חייבת.

ובאתי לחברים, חברים מהשורה לאו דווקא מורים, בזמן האוכל, ליד השולחן ובנסיעה באוטו, בפגישה בשבילים - ומכל אחד קיבלתי השראה, נקודת ראות חדשה ומקורית. אולי הייתי צריכה לרשום את כל שמות החברים שעודדו עזרו - היתה זו רשימה ארוכה - ולכל אחד נתונה תודתי.

אך שניים, והם - אורי הלנברג (הרעד) ונורית שוחטוביץ עלי להזכיר. הם היו אז ילדים. בכיתה י' או י"א כאשר ציירו את הציורים היפים למאמר שלי באנציקלופדיה. הם ישבו בשעות הפנאי ובכשרון הברוך שלהם העלו על הנייר כל אשר בקשתי. הציורים היפים של הבנים מפאריס כיום את דפי הספר.

אחרי המסיבה גברו עלי כל הרגשות האלה שנסייתי לתארם, הם עלו ותבעו את בטויים. תבעו כי אומר, כי יודעת אני כי "נשארתי חייבת".

הוי, מה אמיצה את אמא

לך השיר

כיד מלטפת על פצע -

בכל הזמנים, בכל החיים . . . ואיך היית נלחמת
בכאבים האחרונים - הקשים מכולם.

היית שרה מתוך היסורים:

" הרוח גוברת על החומר בעזרת המס "

ואף פרשת: מה בין רוח לחומר, רק אות אחת - מס.

והמס היא האדמה, היא המיס, היא אמא. . .

היא מקור החיים.

הרוח - לה קיום עצמאי - היא מעבר לחיים

ולמוות - היא מעבר לזמן -

על כן ביכולתה לגבור על החומר לאורך ימים.

ואכן, קיומך לא חדל עם חדול החומר.

על כן את אתנו - מעולם לא הלכת.

על כן עוד סוככת רוחך -

כאז כן עתה

על קינך שבנית בכל כך הרבה אהבה.

הזרעים שטמנת, הזרעים שפיזרת

לעולם יוסיפו לפרוח.

רובית

מ ר י ם ש ל ב ו

מפתח היה לה למרים שלנו, מפתח קסום ופלאי.
אותו ידעה להוריד על גבי קולה הערב העמוק
לנשמתה היא, ולנשמת הזולת. עמוק, למצולות
הגיע מפתחה. למקום שם חבוי אוצרו של האדם --
היחוד שבו. האדם היחודי, שאין לו שני, שאין
להחליפו באחר. הוא היצור החד-פעמי, ובחובו
הניצוץ האלהי.

היה מפתחה נוגע באותו מקום, ובאו הדדית, מילה
אחר מילה, משפט גורר משפט. מחשבה ולב מזינים זה
את זה, מפריים זה את זה, ומשתחרר כמכלא האור
הגנוז שבאדם. ממחשכים הוא עולה, מאיר ועולה,
מאיר ועולה.

מרים שלנו, המורה, מנבחרים נבחרת. איך עבדה
שנים, שנים דרך המציאות וניסויים עד אשר שילבה
ושזרה שתי וערב, שתי וערב, את אהבת הידע ואהבת
האדם.

והיא איננה

מרים איננה.

ואנו

לא נשב יותר בשתים

לרכך מכאוב,

ולא יקדים מבט עינים

את הדמעה לשאב.

הוי יקרה

והוי ידידה.

א י ד ה

בשדות היידסטון

זכרונות שאהבנו להעלות

בשדות היידסטון של מדינת ניו-ג'רזי אשר בארצות הברית, עמד הקיץ. כל אשר זרענו ושחלנו עלה יפה, יפה להפליא, זאת גם לדעת החקלאים הותיקים בסביבת המקום. בכל אשר תפנה העין תפגוש בשטחים אין סופיים של גידולי ירקות. הכל בתהליך ההבשלה. מתי זה נספיק לאסוף את כל אלה? עגבניות, שעועית, אפונה, כרוב, כרובית, חצילים וכמובן בצלים.

בצלים... בצללים קטנטנים שחלנו בערוגות שנדמה היה לנו כי אין סוף לאורכן בשדות שאין סוף לרוחבם. בימים הקרים, בימי הרוח של מרץ שחלנו אותם. היו אז השמים והאדמה בצבע זהה, כאילו סגר עלינו האפור ואין לאן לברח מפניו.

האדמה קרה למגע, קרה קשה וקפואה. הידים השותלות מאברות אחר זמן מועט את רגישותן ואינן מרגישות יותר היכן נגמרות האצבעות ומחחילה האדמה, כי גם הן קרות קשות קפואות. ואין סוף לשדה ואין קץ ליום.

האדמות הן של יהודי בשם שקלובר. יש חוזה בינינו, אנחנו נותנים את הכסף בשביל הזרעים ואת העבודה, והוא נותן את המכונות ואת הדרכתו.

והנה קיץ. אחותי דבורה^ל ואני יושבות לרגלי ערימה זהובה של בצלים. כן, אותם הבצלים ששחלנו כמרץ, אלא, עכשיו הם גדולים, עגולים זהבהבים וחמימים למגע. נעים. יחפות, בלבוש קל, קיצי, אנחנו מסדרות את הבצלים ומכינות אותם לשוק. זאת נעשה תוך החלוצות על חשבון עצמנו. אנו מחשבות את סכום הכסף שנצטרך להוסיף לנהג המשאית להוצאות דמי הנסיעה, ולא את הכסף שיקבל בעד המשלח לאחר שימכור את הכל בשוק. כי, אלו הן שנות המשבר הכלכלי באמריקה, השנה היא 1930.

אבל, אין המשבר הכלכלי בארצות הבריה מעסיק אותנו הרבה, אנו עסוקות במחשבות על הנסיעה הקרבה הנכספת לארץ ישראל. אנו חושבות, חולמות וחיות את עלייתנו לארץ. אנחנו קבוצת חלוצים פהעיר דטרואיט שבמדינת מישיגן. יצאנו להכשרה חקלאית. קבוצת החלוצים הראשונה, כפי שנהגו לומר, מאמריקה.

מ ר י ם ש ל ב ו

מפתח היה לה למרים שלנו, מפתח קסום ופלאי.
אותו ידעה להוריד על גבי קולה הערב העמוק
לבשמתה היא, ולנשמת הזולת. עמוק, למצולות
הגיע מפתחה. למקום שם חבוי אוצרו של האדם --
היחוד שבו. האדם הייחודי, שאין לו שני, שאין
להחליפו באחר. הוא הייצור החד-פעמי, ובחובו
הניצוץ האלהי.

היה מפתחה נוגע באותו מקום, וכאו הדדית, מילה
אחר מילה, משפט גורר משפט. מחשבה ולב מזינים זה
את זה, מפריס זה את זה, ומשתחרר כמכלא האור
הגנוז שבאדם. ממחשכים הוא עולה, מאיר ועולה,
מאיר ועולה.

מרים שלנו, המורה, מנבחרים נבחרת. איך עבדה
שנים, שנים דרך המציאות וניסויים עד אשר שילבה
ושזרה שתי וערב, שתי וערב, את אהבת הידע ואהבת
האדם.

והיא איננה

מרים איננה.

ואנו

לא נשב יותר בשתים

לרכך מכאוב,

ולא יקדים מבט עינים

את הדמעה לשאב.

הוי יקרה

והוי ידידה.

א י ד ה

ב ש ד ו ת ה י י ד ס ט ו ן

זכרונות שאהבנו להעלות

בשדות היידסטון של מדינת ניו-ג'רזי אשר בארצות הברית, עמד הקיץ. כל אשר זרענו ושחלנו עלה יפה, יפה להפליא, זאת גם לדעת החקלאים הותיקים בסביבת המקום. בכל אשר תפנה העין תפגוש בשטחים אין סופיים של גידולי ירקות. הכל בתהליך ההבשלה. מתי זה נספיק לאסוף את כל אלה? עגבניות, שעועית, אפונה, כרוב, כרובית, חצילים וכמובן בצלים.

בצלים... בצלצלים קטנטנים שחלנו בערוגות שנדמה היה לנו כי אין סוף לאורכן בשדות שאין סוף לרוחבם. בימים הקרים, בימי הרוח של מרץ שתלנו אותם. היו אז השמים והאדמה בצבע זהה, כאילו סגר עלינו האפור ואין לאן לברח מפניו.

האדמה קרה למגע, קרה קשה וקפואה. הידים השותלות מאבדות אחר זמן מועט את רגישותן ואינן מרגישות יותר היכן נגמרות האצבעות ומחחילה האדמה, כי גם הן קרות קשות קפואות. ואין סוף לשדה ואין קץ ליום.

האדמות הן של יהודי בשם שקלובר. יש חוזה בינינו, אנחנו נותנים את הכסף בשביל הזרעים ואת העבודה, והוא נותן את המכונות ואת הדרכתו.

והנה קיץ. אחותי דבורה^ל ואני יושבות לרגלי ערימה זהובה של בצלים. כן, אותם הבצלים ששחלנו במרץ, אלא, עכשיו הם גדולים, עגולים זהבהבים וחמימים למגע. נעים. יחפות, בלבוש קל, קיצי, אנחנו מסדרות את הבצלים ומכינות אותם לשוק. זאת נעשה חוץ החלוצות על חשבון עצמנו. אנו מחשבות את סכום הכסף שנצטרך להוסיף לנהג המשאית להוצאות דמי הנסיעה, ולא את הכסף שיקבל בעד המשלח לאחר שימכור את הכל בשוק. כי, אלו הן שנות המשבר הכלכלי באמריקה, השנה היא 1930.

אבל, אין המשבר הכלכלי בארצות הברית מעסיק אותנו הרבה, אנו עסוקות במחשבות על הנסיעה הקרבה הנכספת לארץ ישראל. אנו חושבות, חולמות וחיות את עלייתנו לארץ. אנחנו קבוצת חלוצים מהעיר דטרואיט שבמדינת מישיגן. יצאנו להכשרה חקלאית. קבוצת החלוצים הראשונה, כפי שנהגו לומר, מאמריקה.

לעלות לארץ. לחיות בקבוצה. להיות חקלאים, להיות חלוצים, כל הווי חיינו, כל חיות נעורינו וישותינו הסתכמו בכך.

לא הרגשנו מתי קרבה אלינו. והנה היא עומדת על ידינו. קטנה מוקפת ילדים. פה פתוח בחיור, עינים בוהות, שאלות ומשיבות בבישנות מה, בעמקת בבהירות ובהנאה.

היא מספרת לנו שהיא מרים נוסדורף מארץ ישראל. באה ללמוד פיסיקה באוניברסיטת קולומביה. השנה תגמור את לימודיה וחשוב מיד, כי קשה לשאת את הגעגועים לארץ. שמעה שבהייסטסון מכשירה עצמה קבוצת צעירים לעליה לארץ ישראל, והיא באה לפגוש אותנו, להכיר אותנו, ואלה התלמידים שלה, אותם היא מלמדת עברית אחרי הצהריים. צריך להתפרנס והיא נוסעת כל יום לפורט-אמבוי ללמד. היא הביאה את הילדים בכדי שיראו כמו עיניהם חלוצים.

שטף דיבור קולה. שאלות וחשובות והסברים מפורשים לילדים. עליז, שמח, והבטחות לשוב בשבת.

מרים היתה באה אלינו מדי שבוע. היו אלה ימי אושר של הזדהות, של נעורים משותפים, ימי חברות שהלכו והעמיקו. ראשית ההתחלה של היחד. של הגשמת חיים משותפים.

נקשרו חייה באהבה ובנאמנות לחיינו, ובגמר לימודיה הצטרפה לקבוצתנו, קבוצת הצפון, היא רמת יוחנן של היום.

אידה

קשר של עשרות שנים. ים של זכרונות, חוויות, מאורעות.

ההיכרות הראשונה עוד בסמינר לבנות על שם לווינסקי בנוה-שאנן, פרוור של תל-אביב. אני בכיתה א' ומרים כבר בכיתה ד'. ראייתה מרחוק - קטנה, עדינה, מכונסת, עיניים חוקרות, תוהות.

אבל מרגש.

עברו שנים - לא נפגשנו. הקבוצה נמצאת בגניגר. עיסוקנו נטיעת יער בלפור.

והנה ביום חורף אביבי, אני רכונה על הברז במרכזו של מחננו הקטן, שומעת צעדים ובהרימי את עיני והנה מתקרבת אלי, כשחיוך קורן על פניה, אותה נערה - שזכרתי מהסמינאר. הפגישה הייתה של מכות הזכורות זו לזו. מפגישה ראשונה זו היינו קשורות - בחוטים שונים, חוטי חברות, ידידות, עבודה, יצירה משוחפת, לבטים, גידול ילדים באותה קבוצה. הרבה התחלות עשינו יחד וקשה לתת לכל אלו ביטוי וציון.

אפשר לספר על מרים העובדת, היוצרת, המאמינה, אשר עמסה על עצמה חיים חוץ אמונה ולהט, בעבודה בשדה יבש, מלא אבנים וקוצים, או ביער בנטיעה, בניכוש, כמטפלת, בחיפוש מהמיד כיצד לחדש סידורים שונים, ביצירת סביבה מתאימה לילד, בהאזנה לפעוט, ברצותה לדעת כיצד להגיע לגישה יותר מתאימה, ולהבנת ילד והורים.

סופר רבות על מרים המורה, המחנכת בני נוער, מורה למורים ומורה למתעמדים להורות. מסלול חיים ארוך, אשר בו טפסה משלב לשלב כשבלבה מקננת חמיד אמונה לוחסת בחיינו המשותפים, ובייעודם.

אנסה לספר קצה על מרים בחוג משפחה.

מרים נאלצה להביא את אביה לקבוצה, לתנאים הקשים של אז.

רובנו, אשר ראינו אה עצמנו כבוני עולם חדש - התעלמנו מבעיות משפחותינו מחוץ לקבוצה, מרוכזים ביש, בסובב, אבל מרים הכירה כבר אז בחובת בת להוריה. אביה היה אז מבוגר ובעינינו זקן - חולני וזר לסביבה אליה נקלע. מרים מצאה זמן יום יום לגשת אל אבא, לדאוג לסידור חדרו, לשהות במחיצתו ולבלות אתו בשיחה. על ידי יחסה זה קרבה גם אחרים מאתנו אל אביה. זכור לי כיצד נתרככה הבעת פניו, כאשר נגשנו אליו לשיחה קלה. בפיו היה נישא תמיד שמה של בתו אשר כה אהבה, מינוש - היה מכנה אותה. הבת אשר ידעה לסעוד אותו בבדידותו ובחליו.

מרים קרבה את כל משפחה לקבוצה. חזרה הקטן היה תמיד פתוח לביקורי אחיותיה שושנה והדסה. במיוחד אהבה את אליעזר אחיה, אשר היה בינינו כילד שלנו. ראינו יחד עמה בגידולו, צמיחתו והתפתחותו. מרים הייתה גאה בו, על כשרונותיו הרבים. צער רב הצטערה כאשר השתקע בארצות הברית ותמיד קוטה שיחזור לחיות בארץ.

נפעמנו ותוהה הייתי תמיד בראותי כיצד שילבה מרים, בנוסף לעבודתה וחובותיה לקבוצה - ולמשפחה הקרובה בבית, תשומת לב שהתבטאה בביקורים רבים, בקשר טלפוני ובדאגה כמעט יום יומית לכל משפחה הקרובה והרחוקה מחוץ לקבוצה. זוכרת תמיד כל מועד וחג - כל יום הולדת, והמשפחה הייתה ענפה, הולכת ומסתעפת, הולכת וגדלה.

ולכל אחד שמור מקום בליבה.

קטונתי מלהעלות את דמותה של מרים במלואה. יהיו אלה פרורים מזווית ראייה של אדם אחד בלבד. אך נדמה לי שגם אם נצרף את כל אשר יעלו רבים מאתנו, לא נצליח בזה - כי דמות רבת פנים היתה מרים.

ראינו אותה פוסעת בשבילים של ביתנו כשהיא מיוחדת בהופעתה החיצונית, בכישוריה האינטלקטואליים, ביכולתה להעמיק ולנתח מצבים ולהסיק מסקנות.

ראינו אותה כשהיא מושרשת, שייכת לבית זה בכל מאודה, חשה בכל אישיותה הרגישה את בעיותיו של האדם היחיד והחברה כולה. היתה בה נכונות עצומה להושיט יד, לעזור, לתמוך ולעודד אדם באכזבתו, איש באבלו.

ההזדמנות הראשונה בה ניתן לי להכיר את מרים מקרוב היתה לפני שנים, בבית התינוקות, כשנפגשנו כשתי אמהות רגישות, דואגות. הופתעתי מכוח האמונה המפעם בגוף חלש זה אשר עבר ניתוחים ותלאות. על אף החולשה הפיזית הרבה הצליחה מרים להיניק את רונית תקופה ארוכה מאד. היא השיגה זאת ככוח האמונה והרצון, אותם ידעה גם לבסס באמצעות ידיעותיה הנרחבות כתחומי המדע השונים.

כשתי אז לראשונה שלפני אדם אשר נחון בכוח שהוא מנת חלקם של מעטים, אולי רק של אלה שהם משכמם ומעלה. ובראותי אותה בימי חוליה קיוויתי משום מה שכוח זה יעמוד לה, והיא תתגבר על המחלה הממארת.

רבים אשר התכנסו כאן הערב הכירו את מרים כמורה, כמרצה. לא ניתן לשכוח את דמותה הקורנת, המלהיבה, כשיופי מיוחד נסוך על פניה כשהיא מרצה, מלמדת, מסבירה מתמטיקה, מקצוע שלכאורה אינו מדבר אל לב רבים, היה בפיה כספרות, כשירה.

כוח היצירה השופע שלה בא לכיטוי מסכם בארבעת הספרים להוראת חשבון והנדסה אשר ראו אור והספר החמישי אשר הוכן לדפוס, אותו סיימה בתקופה האחרונה. אלה אשר למדו אצלה, האזינו להרצאותיה, שוחחו אתה מדי פעם זכו להנאה מיוחדת במינה.

דמות רבת פנים היתה מרים.

קטונו מלהעלות את דמותה.

יהיה זכרה ברור.

למרים בתורה -

את, מרים, עומדת מול הכיתה.

מוציאה את המסרק הנעוץ בשערך, ומעבירה אותו הישר, ביד בוטחת, בקשת רחבה, של ירך המתעגלת מהמצח ואחורנית, כך שוב ושוב עד שמאחזת את המסרק בין-השערות. כל העת מתכוננת בנו, תלמידיך, במבוכה כל שהיא. קולך מתחזק והולך והמבוכה המצטלצלת הופכת לתהיה משותפת שלנו, תלמידיך הראשונים, אתך בחקר הנפלא שבעולם ובאדם.

וכך מדי יום דרך זוית הראיה של ספרות! לא! אלא? פשוט של חשבון, שפה-זרה (אנגלית) והנדסה.

על שפת המדרכה הייתי יושבת, מול הכיתה - ילדה, ומהרהרת ביני לבין עצמי: "עם מרים השעורים אף פעם לא משעממים, זה תמיד נפלא". החוויה הגדולה שהיתה לי בפגישותי אתך במשך השנים היתה כשבאתי אליך וראיתי את הקשב שלך, אלי, אל כולם. סקרנות לכל מה שנעשה אצלנו, בארץ ובעולם.

ואת - על ערש דרווי, יודעת, שעוד מעט ולגביך יגמר ה - כ - ל ואינך ממעטת ממדת הקשב ואינך מחסירה ממדת ההתייחסות שלך, כל כלום שהוא.

היום את אינך יותר. ואני - שוב לומדת ממך.

הפעם דרך ספרך בלבד, האחרון שבהם והטוב מכיניהם, הוא שיצא לו חוגג לאור-עולם, כשהוא מוצא אותך נפרדת מן העולם... ומותירה אותו, ממשיך לך.

ואת - ממשיכה להיות חלק בלתי נשכח מהחיים.

שרקה אופיר

בדמותה ראיתי כוחו של רוח האדם

עוד מעט ותמלא שנה, מאז שהלכה מרים מאתנו. הזמן, כידוע, משכיח הכל, ובכל זאת ישנן דמויות בלתי נשכחות... דמויות המעשירות את הנוף החברתי, ובהסתלקותן נעשה "היש" דל יותר...

רבות כבר נאמר ונכתב על מרים ולא אבוא להעריך את אישיותה המגוונת. אני רוצה רק להביע, שהערצתי אותה בעיקר בגלל שני דברים. ראשית, היכולת והעקשנות שלה ללמוד ולהתקדם והתשוקה ללמד ולהנחיל את הידע הנדרש. נדירות הנשים המצטיינות במתמטיקה. במרים היתה מזיגה מלאה של אינטלקט ורגש. וזאת כנראה הסיבה שהיא ידעה להפוך מקצוע, הנחשב לקשה ויבש, לסדן יצירה ולהנחיל אהבה למדע לכל הלומדים אצלה מקטן ועד גדול.

שנית, היתה אצל מרים הזדהות עמוקה עם ערכים הומניים בכלל, ועם ערכי הקיבוץ בפרט. למרות השכלתה האקדמאית ועיסוקה שנים רבות בעבודת רוח, העריכה עבודת כפיים ולא ויתרה אף פעם על השתתפותה במלוי תורים בשרותים בקיבוץ.

כל שנה בחופש הגדול, היתה בדרך כלל עמוסה התחייבויות להרצאות בקורסים שונים והשתלמויות, לא סרבה לכל פניה של מורים, גננות, מטפלות. אך יחד עם זה, מבלי שנדרש ממנה, היתה מציעה את עצמה למילוי תור של מטבח ערב. לפעמים קרה שבקושי נשארו לה מספר ימים למנוחה, שלה היתה כה זקוקה.

בכוח הרצון, בעקשנות התגברה מרים על מיחושיה הפיזיים. זוכרת אני שבביקורי האחרונים אצלה, שבועות מספר לפני פטירתה, פגשתי אצלה תלמידות. בחברתן נמחקו סימני הכאב והסבל מפניה, עיניה נוצצו, והיא המשיכה להרביץ תורה כמעט עד ימיה האחרונים.

בדמותה של מרים ראיתי כוחו של רוח האדם.

מקור מחצבתה של מרים ז"ל לעבודתה החינוכית היה בית החינוך "גוש זבולון".

כאן היא הניחה יסודות לעבודתה הברוכה רבת הענפין, שהסתעפה לכוונים רבים והתמקדה בהוראת החשבון.

אנחנו הכרנו את מרים כמורה מן המניין, כמחנכת בכל ישותה, מורה בחדר, היא התברכה בחוש אבחנה ובכל הסגולות והתכונות להעשיר עולמם של הלמידה ביפה שביקום.

מרים לא הסתדרה עם מסגרת הזמן, עם מערכת שעות וזמנים קצובים. תמיד היתה בתוך המחשבה החינוכית. בשיחה עם ילדים, עם הורים או עם חבריה המורים רק גון דק הפריד בגישה, את כולם היא הדריכה, שכנעה ופייסה אם נדמה היה לה שדבריה אינם ברורים די.

עתירת נכסים היתה מרים, עשירה בידע, וכושר מירבלי היה לה להתחלק בכל עם הזולת. מרים הריאליסטית הפכה את המתמטיקה לשירה, היא היתה גם המורה הראשונה אצלנו להוראת האנגלית. מחוץ למסגרת הלימודים ארגנה חוג להסתכלות בכוכבים ופתחה בפני רבים שערים בשבילי הרקיעים.

אנחנו המורים נוהגים היינו לבקשה בכל-עת שתהיה נוכחת בשעור, ואחר כך לשמוע הערות. זכורני, פעם בשעור שלי והיא הסבירה את לוח הכפל, נהנית וקורנת כשילד עונה נכון. והנה, אחד הבנים קרא לי ואמר, אבל תראה היא מלמדת חשבון ומחייכת. אך, זו היתה שמחת היצירה, שליוותה אותה כל חיה.

כבר אמרו חכמים, כי העולם עומד על צדקתם של אנשים טובים, מרים הקסימה וכבשה לב שומעיה, ואם רצתה הנהלת האנציקלופדיה החינוכית לתת ביטוי להוראת המתמטיקה, פנתה למרים שתכתוב על נושא זה - שיהיה לתשתית במערכת ההוראה.

את אוצרות רוחה פזרה מרים ביד נדיבה. לשעוריה בכל ימות השנה ובעיקר בחופשות, בהשתלמויות נהרו ממרחקים לשמוע תורה מפיה. בכל שעות היום, כחול וכשבת תמיד היתה מוכנה לשמוע לעורך ולהדריך.

במותה, נוצר חלל, לב כולנו נתמלא צער, כי הנה נסתיימה היצירה, אותה יצירה רבת גוונים, אותה חיות שורשית שידעה להאבק וליצור עד לרגע האחרון.

יהיה זכרך ברוך.

ביא פיתה מחנכת...

בבואי לכתוב על מרים, לא אכתוב על התקופה האחרונה. אלא על זכרונות מ"שנות העשרה" היפות שלי. מרים הייתה מחנכת של כיתתנו במשך 4 שנים, ובשנים אלה הצליחה ליצור אתנו קשר חם, שלא ניתק במשך כל השנים הרבות שעברו מאז.

בלמדה אותנו אנגלית תיבלה את השעורים בשירים, מוסיקה ודרמה, בשעורי הכימיה הדביקה אותנו בהתלהבותה למראה הנסיונות השונים שעשינו במעבדה, וכך במחמטקה, בפזיקה ובכל שיעור אחר.

אבל מרים לא הייתה רק מורה, היא הייתה מחנכת במלוא מובן המלה. היא חייתה אתנו את חיי החברה של כלל הילדים ואת החיים הפרטיים של כל אחד מאתנו. בתקופת ההתבגרות, וכל הכרוך בה, הייתה לה אוזן קשבת וחמיד יכולנו לשוחח אתה על כל בעיה שהציקה לנו. למרות שכיום נשארנו פה ברמה מתי-מעט הרי בזמנו היינו כיתה מלוכדת, בעלת רוח חברתית גבוהה מאד. אני חושבת שהרבה היה זה הודות למרים.

בסיימנו את הלימודים, נפוצנו לכל עבר. כל אחד בחר בדרך חיוו. אני יודעת שלמרים כאב מאד שרבים מאתנו לא נשארנו בקבוצה, אבל הקשר עם כולם נשאר אצלה חזק והפגישה עם כל אחד מתלמידיה לשעבר הייתה תמיד חמה ונרגשת, הן מצדה והן מצדנו. כמעט לא היה מישהו מבני הכיתה שהגיע לביקור לרמה, ולא ניגש אל מרים במיוחד, להגיד שלום ולהחליף כמה מלים. בכולם התעניינה ואת כולם זכרה.

נדמה לי שזה מוכיח הרבה על אישיותה של מרים, כי הרי הרבה שנים עברו מאז...

לא נגעתי כלל בצד המקצועי של מרים. זאת הנחתי למומחים גדולים ממני. אבל מרים כאשה, ולא דווקא כמורה, תישאר בזכרוני תמיד כדמות מיוחדת במינה, בעלת נשמה ורגש בלתי רגילים. היא יכלה עוד לתח כה הרבה וחבל חבל על לכתה מאתנו...

בלאירה איתנו עצובים

עצוב, מאוד עצוב ללב האישי ולליבה של אורנים עם מותה של מרים נוסדורף. היא תחסר למאות תלמידים אותם לימדה ושהיתה להם בחינת מורה, מדריכה ואומנת המובילה ומנחה את חניכיה במבוך עולמם של החשבון והמתמטיקה. והיא כאותה פיה - קוסמת טובה, מאירה בשרביט הקסמים אשר לה - והנה הכול ברור ויפה ומקסים.

היא תחסר לעשרות עמיתיה לחינוך ולהוראה כדמות המקרינה סביבה אהבה ומסירות ותבונה ודעת.

היא תחסר פשוט לכל אחד מאתנו כמרים האהובה, האצילה ורגישת הנפש.

לא אחת התפלאתי מנין לו לגוף העדין והשברירי הזה כל כך הרבה כוח לעבוד ולשאת את הנטל הכבד של ההוראה הכללית, ההדרכה הקבוצתית והיעוץ האישי - ותוך כל זה ובתוך כל אלה - לכתוב את ספריה בהוראת החשבון והמתמטיקה, להרצות בחוגי השתלמות וכו' וכו'.

כמעט עד ליומה האחרון - נשארה המאמינה הגדולה שתשוב לעבודה. אם כי אין לי ספק שידעה כי מכסת ימיה בתוכינו מתקרבת לסיומה.

הלכה לה מרים מאתנו והשאירה אותנו עצובים, כי הועם משהו מאורם של חיינו.

צוועת אלטערס און ציונה

כמי שראה אותה עשרות שנים, מראשית צעדיה בהוראה ובחינוך, רצוני להביא בזה רק פרטים מעטים לציון אחד הקורים - ואולי הקו הראשי - באופייה, והוא הדחף העז ליצירה. ואכן - היא הגיעה ליצירה, שוודאי חקיים אח זכרה ברבים ימים ושנים.

אין אדם מגיע ליצירה ממין זה אלא אם כן חונן בכמה מעלות טובות: התמדה, רמה של מסירות עקשנית ואחריות במידה רבה של מסירות עקשנית ואחריות במידה רבה לגבי המשימה, שהוא נוטל על עצמו. בכל אלה חוננה מרים.

מעט ידוע לי על עברה של מרים עד לפגישתנו ברמת יוחנן. היה זה בשלהי קיץ של ת"ש (1940). היא אז חברה במקום ואני אך עברתי לכאן בראש פלג מחברת הילדים בבית אלפא, על מנת לשחול תלושים אלה במקום החדש בתנאים החדשים. מאוחר יותר סופר לי, כי בנעוריה ניסתה מרים בהשפעת הוריה לפתח כשרונותיה בציור ובנגינה. אולם לימודיה בסמינר למורות ולגננות על שם לוינסקי בחל-אביב הובילוה אל המדעים המדוייקים (פיסיקה ומתמטיקה) ולבסוף - להוראה ולחינוך.

זכורה לי שיחתנו הראשונה מאותם ימים רחוקים. היה זה עת היה מוטל עלי להרכיב חבר מורים ראשון לחברה הילדים, שמנתה אז בראשיתה כארבעים ילד וילדה בשלוש כיתה מקובצות ("מצורפות"). התברכנו מהרגע הראשון במורים-מחנכים, חברים בקבוצה, לכל כיתה וכיתה. לילדים הגדולים, בני 12-15, נדרשתי למצוא, אם רק אפשר - במקום, מורה נוסף אחד לכל הפחות להוראת השפה האנגלית. כולנו, המחנכים לכיתות, אף אחד מאיתנו לא ידע אנגלית עד כדי כך. פניתי אז אל מרים. היא, ידעתי, בוגרת סמינר ולאחר גמר חוק לימודים גבוה בארצות הברית בפסיקה ובמתמטיקה. ונפלא היה בעיני, שנחקלתי בסירוב רציני. עיקר טענתה אז היה, שחסרה לה ההכשרה הדרושה להוראה בחינוך קיבוצי.

רק בזמן האחרון נחגלה לי, מה היה מקור היסוסיה. מה שלא נתפנינו לעשות בכל שנות עבודתנו המשותפת, והוא - לשוחח שיחת רעים פשוטה וחמימה, אירע בשנה האחרונה לחייה של מרים. באחת מפגישותינו - והיא כבר ידועת חולי אנוש - סיפרה היא לי על השתתפותה כחלמידת